

IV. TÜRKİYE ÇOCUK POLİTİKASI: SOSYAL HİZMET- SOSYAL YARDIM SİSTEMİ

Sosyal hizmet, insanların potansiyellerini tam olarak kullanabilir hale getirmeyi amaçlayan, birey, aile ve toplulukların yaşamlarında olumlu değişim sağlayan ve birbiriyle bağlantılı evrensel değerleri, kuramları ve uygulamaları olan bir sistemdir. Pincus ve Minahan'a¹ göre sosyal hizmet, insanların yaşam amaçlarını, stres ile baş etmelerini, özlem ve değerlerini gerçekleştirme becerilerini etkileyen, insan ve çevresi arasındaki etkileşimle ilgilenir. Bu nedenle sosyal hizmetin amaçları, insanların problem çözme ve problemle baş etme kapasitelerini geliştirmek, insanlara kaynak, hizmet ve şanslar tanıyan sistemler ile insanlar arasında bağlantıyı kurmak, bu sistemler ile etkili ve insancıl çalışmalar yapmak ve sosyal politikaların geliştirilmesine katkı vermek olarak sıralanabilir.

Sosyal hizmet, insanca yaşam için koşulları geliştirmeye, bireyin ve toplumun refahını yükseltmeye çalışan bir meslektir. Sosyal hizmeti diğer insani yardım hizmetlerinden ayıran en temel özellik, sosyal adaleti hedeflemesidir. Bu yönüyle eşsiz ve bir o kadar da işlevseldir. Sosyal adalet hedefi, bütün bireylerin “eşit değerde olmaları, temel gereksinimlerini karşılamada eşit hakka sahip olmaları, yaşam şanslarını ve fırsatları olabildiğince geniş oranda kullanmaları ve adaletsiz her düşünce ve eyleme karşı korunmaları” anlamına gelmektedir. Tanımı ve amaçlarından da anlaşılacağı gibi, sosyal hizmet, BM Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tanımladığı gibi, bedensel, ruhsal ve sosyal yönden bireyin tam bir iyilik hali içinde olmasını sağlamaya yönelik çabayı temsil etmektedir.

Sosyal yardım ise, sosyal güvenlik kavramı kapsamında ele alınmakta literatürde, sosyal güvenliğin bir tekniği, yöntemi veya sosyal güvenliğin sağlanmasında bir araç gibi çeşitli şekillerde nitelendirilmektedir. Sosyal yardım, sosyal güvenliğin devlet tarafından sigortalanma ve bakılma dışındaki yöntemlerinden biridir. Sosyal yardım yönteminde kişilere yardım, bir başka deyişle sosyal gelir sağlanması, bireyin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin yerel ölçülere göre geçimini kendi kaynaklarıyla hiç ya da yeterli derecede sağlayamama ve geçim kaynaklarını başka bir taraftan elde edememe durumuna yani muhtaç olma koşuluna bağlanır.

Sosyal yardımların temel amacı, muhtaç veya yoksul durumda bulunan kişilerin, muhtaçlık koşulları ortadan kalkıncaya kadar ve yardım almadan kendi başlarına yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabilecek duruma gelinceye kadar, gelir güvencelerinin sağlanmasıdır. Bu amacın temelleri, insanın insanca yaşaması ve insanın değerli bir varlık olduğu değerlerine dayanır. Sosyal yardım ve refah hizmetleri, tek ebeveynli aileler, afetzedeler, sivil çatışma mağdurları, engelliler gibi en savunmasız ve destek alamayan gruplara koruma sağlamaya odaklanmaktadır. Sosyal yardım müdahaleleri kapsamında, fiziksel ya da zihinsel engelliler, korunma ihtiyacında olan çocuklar, madde bağımlıları gibi çok yüksek derecede yaralanabilir gruplara yönelik refah ve sosyal hizmet müdahaleleri; yemek fişleri ya da aileye yapılan ödemeler biçiminde nakit ya da benzer transferler, ayrıca barınma yardımları, kriz durumlarında düşük fiyata yemek yardımları vb. gibi geçici destek sağlayıcı müdahaleler bulunur.

Sosyal yardım ve sosyal hizmet kavramlarının her ikisi de, sosyal refah kavramı altında yer almaktadır. Bu iki kavram, içerik ve kapsam bakımından birbirinden tamamen farklılaşsa da, aynı amaca hizmet etmektedir. Sosyal refah, “organize bir fonksiyon olarak birey, aile, grup ve toplulukları, değişen koşullardan doğan sosyal sorunlarını gidermek açısından güçlendiren bir faaliyetler bütünüdür” şeklinde tanımlanmaktadır. Toplumsal yapıdaki değişim sonucunda, geleneksel (aile içi, dinsel temelli vb.) yardımlaşma biçimleri, toplumsal ihtiyaçlara ve sorunlara yanıt vermede yetersiz kalmış ve zaman içinde sosyal refah hizmetlerinin gelişmesi kaçınılmaz olmuştur. Bir meslek ve disiplin olarak sosyal hizmet, sosyal refah hizmetlerinin işlevsel bir biçimde yürütülmesini organize eder ve bu

¹ PINCUS, A. ve MINAHAN, A. (1971). Social Work Practice: Model and Method. Illinois: Peacock Press.

çerçevede sosyal refahla en fazla özdeşleşen meslektir. Gerek sosyal hizmet mesleği, gerekse sosyal yardım hizmetleri, insanların refahları için sosyal değişmeye, insanların yaşamlarını zenginleştirmeye, insani ilişkilerdeki sorunları çözümlenmeye ve insanın güçlenmesi için önündeki engelleri kaldırmaya odaklanır. Sosyal yardım aynı zamanda, sosyal hizmet mesleğinin, ihtiyaç içerisinde olan ve toplumsal kaynaklardan yeterince ve adaletli olarak yararlanamayan bireylere yönelik olarak kullandığı araçlardan birisidir.

İnsanların potansiyellerini kullanabilmeleri için seçeneklere, olanaklara ve bunları kullanabilecek haklara sahip olabilmesi gerekir. Uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olmak, temiz su ve yiyecek gibi basit ihtiyaçları karşılayabilmek, sosyal, toplumsal ve siyasi etkinliklere katılmak, bilgiye daha fazla ulaşabilmek, daha güvenli bir hayata sahip olmak ve diğer tüm siyasi ve kültürel haklar insani gelişmenin temelleridir. Dolayısıyla sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar, insani gelişmeyi gerçekleştiren temel araçlardır.

İnsanın potansiyelini tam olarak kullanması ve tam bir iyilik halinde olması, başka bir ifadeyle, insanın gelişme ve sağlık hakkını temel haklar olarak ele alacak bir sosyal hizmet ve sosyal yardım politikasının amacı, toplumun sosyal refah düzeyini yükseltmek, herkesin sosyal hizmet ve sosyal yardım hizmetlerine eşit bir şekilde ulaşılabilirliğini sağlamak, bunun için gerekli finansmanı ve örgütlenmeyi oluşturmak, herkes için yüksek kaliteli ve uygun hizmetleri sağlamak ve tüm bunlara göre harcamaları kontrol etmek olarak tanımlanabilir². BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tam iyilik haline ilişkin genel yorumlarında, hakların tam olarak yaşama geçirilmesi için bazı unsurlar belirlemiştir. Sosyal hizmet ve sosyal yardım sisteminin mevcudiyet, erişilebilirlik, kabul edilebilirlik, kalite olarak tanımlanabilecek unsurlara uygun bir biçimde planlanması ve işlemesi gerekmektedir. Dolayısıyla, sosyal hizmet-sosyal yardım sistemi için alt yapı, hizmetler ve programlar oluşturulması, sosyal hizmet - sosyal yardım kurum ve kuruluşlarının ve hizmetlerinin yargı denetiminde olması, ayrımcılık olmaksızın herkesin fiziksel ve ekonomik açıdan erişimine olanak tanınması, tüm sosyal hizmet- sosyal yardım kurum ve kuruluşlarının ve hizmetlerinin sosyal hizmet etiğine saygılı ve kültürel açıdan uygun olması, bireylerin, azınlıkların, halk ve toplulukların kültürlerine saygılı, toplumsal cinsiyete ve yaşam döngüsünün gerekliliklerine duyarlı olması, kişisel mahremiyete saygılı ve ilgili kişilerin durumunu iyileştirecek biçimde düzenlenmiş olması, mesleki ve bilimsel olarak uygun ve kaliteli olması gerekmektedir.

İnsanların hak ettikleri bir yaşam için karar ve seçeneklerini arttıran kendilerine verilmiş ya da birey için yaratılmış olanaklar olarak da tanımlanabilecek sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar ırk, dil, din, cinsiyet, cinsel yönelim, politik görüş, ekonomik ve sosyal durum ayrımı gözetilmeksizin doğuştan kazanılan temel bir insan hakkıdır. Dolayısıyla, gerek sosyal refah yaklaşımı, gerekse Türkiye'nin de taraf olduğu ve iç hukuk haline gelmiş Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Standartları doğrultusunda herkesin sosyal hizmetlerden ve sosyal yardımlardan, daha genel bir ifadeyle sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkı vardır. İnsanların potansiyellerini kullanabilmeleri için seçeneklere, olanaklara ve bunları kullanabilecek haklara sahip olmalarıyla ilgili araçlar olan sosyal refah hizmetleri, birçok uluslararası insan hakları belgesinde yer almaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25. Maddesi'nde "Her bireyin, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dâhil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkânlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde, güvenliğe hakkı olduğu; anne ve çocuğun özel ihtimam ve yardım görme hakkı olduğu belirtilmektedir. Ayrıca evlilik içinde veya dışında doğan bütün çocukların, aynı sosyal korunmadan faydalanmaları gerektiği vurgulanmıştır.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 12. Maddesi'nin 1. Paragrafı taraf devletlerin "herkesin mümkün olan en yüksek düzeyde fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkını" tanımlarken, aynı maddenin 2. Paragrafı

² AB Sağlık Politikası.

Gündem Çocuk: Türkiye Çocuk Politikası 2008 (Basım aşamasında)

“Devletlerin bu hakkı tam olarak gerçekleştirmek amacıyla alacakları tedbirleri” açık bir biçimde sıralamaktadır. Birleşmiş Milletler Ekonomik Kültürel Haklar Komitesi, sosyal hizmetler ve sosyal yardım kapsamında ele alınabilecek sağlık hakkının diğer insan haklarının gerçekleşmesiyle çok yakından ilgili ve hatta bu hakların gerçekleşmesine bağlı olduğuna vurgu yapmaktadır. Komite, beslenme, konut, çalışma, eğitim, insanlık onuru, ayrımcılığa maruz kalmama, eşitlik, işkencenin yasaklanması, mahremiyet ve bilgiye erişim hakları ile toplanma, örgütlenme ve hareket özgürlüklerinin birbirinden ayrılmaz unsurlar olduğunu belirtmektedir.

Çocuklara yönelik sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar, çocukların en iyi biçimde yaşamalarını ve fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki bakımdan özgür, saygın, onurlu ve sağlıklı olarak gelişebilmelerini amaçlayan BM Çocuk Hakları Sözleşmesi³ ile temel hak olarak tanımlanmaktadır. ÇHS'nin 2. Maddesi'nde “çocuğun özel olarak korunarak yasalar ve diğer yollarla sağlık, özgürlük ve saygınlık koşullarında bedensel, zihinsel, ahlaki, manevi ve toplumsal olarak gelişmesine olanak sağlayacak fırsat ve kolaylıklardan yararlanmasından” söz edilmektedir. 4. Maddesi'nde ise, “çocuğun toplumsal güvenlik olanaklarından yararlanarak, sağlık içinde gelişme ve yetiştirme hakkı” olduğuna vurgu yapılmaktadır. Ayrıca, “devletin bu amaçla çocuğa ve annesine özel bakım ve korunma olanakları sağlama yükümlülüğü” üstünde durulmaktadır. Sözleşme, sosyal hizmetler ve sosyal yardım alanıyla ilişkili hakları ayrı ayrı tanımlamaktadır. Öncelikle, aile ortamı ve alternatif bakıma dair haklar (ÇHS maddeler 5, 9, 10, 11, 18, 20, 21, 25, 27.4): ana-babanın yönlendiriciliği ve yeteneklerinin gelişimi, ana-babadan ayrılma durumu, ailelerin birleşmesi amacıyla ülkelere giriş ve çıkışı, çocukların yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılması ve geri döndürülmemesi, ana-babaların, devletin yardımıyla yerine getirecekleri ortak sorumlulukları, aile ortamından yoksun bırakılmış çocuklar, evlat edinme durumu, çocuk hakkında alınan tedbirlerin düzenli aralıklarla gözden geçirilmesi, çocuğun uygun yaşam standartlarına sahip olma durumuna göre tanımlanmaktadır. Temel sağlık ve refah alanına ilişkin haklar (ÇHS maddeler 18, 23, 24, 26, 27): ana-babaların, devletin yardımıyla yerine getirecekleri ortak sorumlulukları, engelli çocuklar, çocuğun sağlık ve sağlık hizmetlerinden yararlanma, sosyal güvenlikten yararlanma, uygun yaşam standartlarına sahip olma durumuna göre tanımlanmaktadır. Eğitim, boş zaman ve kültürel etkinliklere dair haklar (ÇHS maddeler 28, 29, 31): çocuğun eğitim hakkı, eğitimin hedefleri, çocuğun boş zaman değerlendirme; dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere katılması durumuna göre tanımlanmaktadır. Özel koruma önlemlerine dair haklar (ÇHS maddeler 22, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40): mülteci çocuklar, azınlıklara ya da yerli halklara mensup çocuklar, çocuk işçiliği ve çalışan çocuklar, çocukların madde bağımlılığından korunması, çocukların cinsel sömürüye maruz kalmaması, çocuk satılmalarının, kaçırılmalarının ve fuhuşa zorlanmaların önlenmesi, sömürünün diğer biçimlerine karşı korunması, silahlı çatışmalardan etkilenen çocukların korunması, mağdur durumdaki çocukların rehabilitasyonu, suça itilen, çocuk adalet sistemindeki çocuklar alanlarına göre tanımlanmaktadır. Medeni haklar ve özgürlüklere dair haklar [ÇHS maddeler 7, 8, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 37(a)]: nüfusa kayıt, isim, vatandaşlık, ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma, kimliğin korunması, çocuğun görüşlerini ifade etmesi, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü, dernek kurma ve barış içinde toplanması, özel yaşamına saygı, gerek duyduğu bilgilere erişimi, her tür şiddete karşı korunması, işkence, aşağılayıcı davranış ve özgürlükten yoksun bırakmadan korunması konularına göre tanımlanmaktadır.

TÜRKİYE'DE MEVCUT DURUM

Türkiye'de çocuk politikası kapsamında, sosyal hizmet ve sosyal yardım sistemiyle ilgili mevcut durum, yaklaşım, politika, süreklilik, kavramsallaştırma, örgütlenme, veri tabanı,

³ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi BM Genel Kurulu'nda 1989 yılında kabul edilmiştir. ABD ve Somali dışındaki tüm ülkeler tarafından imzalanmıştır. Sözleşmeye www.gundemcocuk.org adresinden ulaşabilirsiniz.

Gündem Çocuk: Türkiye Çocuk Politikası
2008 (Basım aşamasında)

uygulama, kurumlar arası işbirliği, personel ve çocukların katılımı konularına göre aşağıda açıklanmaktadır:

Yaklaşım konusunda öncelikle başta çocuğa hak temelli ve dolayısıyla koruyucu - önleyici yaklaşım bulunmamakta, ayrıca çocuğa önem ve öncelik verilmesi konusunda sorunlar yaşanmaktadır. Sorunların görmezden gelinmesi ve ötelenmesi sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bu durumun temel nedenleri olarak, Türkiye'nin de taraf olduğu ve iç hukuk haline gelmiş uluslararası insan hakları hukuku standartları doğrultusunda bir sosyal devlet uygulamasının gerçekleştirilememesi ve sosyal refah hizmetlerinin gönüllülük temelinde gerçekleştirilmesi gerekliliğini vurgulayan bir yaklaşımın özellikle son yıllarda baskın olması sayılabilir. Dolayısıyla, "sosyal devlet" ilkesinin göstermelik olmaktan çıkarılması ve bu ilkeye sahip çıkılması gerekmektedir. Sosyal hizmetler ve yardım alanı içerisinde, hakların ne ölçüde yaşama geçirildiği tartışma konusudur. Örneğin, kendi ebeveyni tarafından bakılmadığı için, başkaları tarafından bakılan çocuk sayısı hakkında net bilgiler mevcut değildir.

Sosyal hizmet politikalarının belirlenmesinde ve politikaların oluşturulmasında ilgili tüm tarafların politika planlama sürecine dâhil edilmemesi sonucunda, kapsayıcı bir sosyal hizmet politikası oluşturulamamaktadır. Politikaların oluşturulmasında katılım sağlama ve söz hakkı verme konusunda ciddi engeller bulunmaktadır. Politika planlama süreci, son derece seçkin bir anlayış içerisinde tamamlanmakta ve merkez dışında kalan çevresel faktörlerin sürece dâhil olmasını sağlayacak bir anlayış bulunmamaktadır. Örneğin, çocukların ve gençlerin, yerel yönetim ve sivil toplum temsilcilerinin katılımlarını sağlayacak mekanizmalar geliştirilememiştir. Çocuk katılımı konusunda, çocukların örgütlenme, karar ve yürütme sürecine etkin katılımından söz etmek mümkün değildir. Çocukların katılımı konusunda ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında yöntemler geliştirilmeye başlanmasına rağmen mevcut durum halen istenen düzeyde değildir.

Son yıllardaki baskın görüş, sosyal hizmet sisteminin "olabildiğince" özel sektöre devredilmesi, yani güncel deyimle piyasaya açılması noktasında belirginleşmektedir. Aslında politika yapıcılarının sosyal hizmet politikasına ilişkin kapsamlı bir bakışa sahip olmadıkları, ama mevcut sorunları çözenin ancak ve ancak hizmetin özelleştirilmesi ile olanaklı olacağını düşündükleri söylenebilir. Süreklilik konusunda da önemli sorunlar olduğu açıktır. Örneğin, Malatya Çocuk Yuvası'nda yaşanan olaylardan hemen sonra, beş devlet bakanı (Çocuk ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı, İçişleri Bakanı, Milli Eğitim Bakanı, Sağlık Bakanı ve Adalet Bakanı) tarafından kamuya bir model açıklanmış ve meclis bünyesinde Türkiye'de çocuk sorunu konusunda bir araştırma yapılmıştır. Ancak, model ile ilgili çalışmalar daha sonra devam etmemiştir. Ancak, açıktır ki, Malatya'da yaşanan olaylar sosyal hizmetlerin piyasaya açılması için bir "milat"tır. SHÇEK'in tasfiye edilip yeniden yapılandırılması gerektiği bizzat en yetkili ağızdan deklare edilmiştir.

Sosyal hizmet politikası konusunda yaşanan sorunlar, mevcut hizmetlerin, özellikle çocuklar ve gençler özelinde, bütüncül bir anlayıştan uzak olarak sunulduğu gerçeğini ortaya çıkartmaktadır. Mevcut işleyişin, koruyucu - önleyici bir bakışı içermemesi, en temel eksikliklerden birisidir. Diğer bir temel sorun ise, çocuk ve gençlik alanında net tanımların olmamasıdır. Nitekim on sekiz yaşına kadar her birey çocuk olarak tanımlanmasına rağmen, gençlikle ilgili büyük bir belirsizlik bulunmaktadır.

Politika düzeyindeki eksikliklerin yanı sıra, politika oluşturulması için temel oluşturacak bilgi tabanında da eksiklikler bulunmaktadır. Örneğin, genel söylemlere göre Türkiye nüfusunun % 10'u kimsesiz çocuklardan oluşmaktadır. Kalan çocuk nüfusunun, yani % 90'ının ne kadarının aile içi-dışı istismara uğradığı, ne kadarının yoksulluk sınırında olduğu, ne kadarının hangi düzeyde eğitim aldığına dair bilgi bulunmamaktadır. Kurum bakımı altında iken aile yanına dönmesi sağlanan çocukların, ne kadarının kanunla ihtilafa düşerek geri döndüğü belli değildir. Örneğin, mutlak yoksulluk çizgisindeki aile ve çocukların oranı, göç istatistikleri, yabancı uyruklu insanların ve mülteci çocukların sayısı hakkında bilgiler

Gündem Çocuk: Türkiye Çocuk Politikası 2008 (Basım aşamasında)

sınırlıdır. Saklı nüfus olarak da tanımlanan kayıt dışı çocukların durumu ile ilgili sayısal veriler bulunmamaktadır.

Örgütsel yapı konusunda da önemli sorunlar göze çarpmaktadır. Örgütsel yapıda değişim ihtiyacı açıktır. Sosyal hizmet ve sosyal yardım sistemini kapsayan tek bir bakanlık bulunmaması, örgütlenmede dağınıklık yaratmakta ve hizmetlerin etkisini azaltmaktadır. Sosyal hizmet ve sosyal yardım sistemi yeterince kapsayıcı bir hizmet ağına sahip olamamıştır ve toplumsal ihtiyaçlara yeterli karşılık verilememektedir. Politika yapıcılarının sistemi neredeyse bütünüyle gönüllülük esasına dayandırmak konusundaki söylemleri dikkat çekicidir. Sosyal hizmetlerin sunumuyla sorumlu kuruluş olan SHÇEK'in, kolayca eleştirilir ve neredeyse savunmasız bir kurum haline gelmesi hizmetlerin güvenilirliğini etkilemektedir. Bütçeden ayrılan ödeneklerin yetersizliği de hizmet kalitesini düşürücü bir etken olmaktadır.

Kurumlar arası işbirliği ve eşgüdüm konusunda sıkıntılar yaşanmakta; dağınıklık, kaynak israfına neden olmaktadır. Sosyal hizmet ve sosyal yardım sistemini destekleyen STK'ların da süreklilik konusunda sorunları bulunmaktadır. Uygulamalardaki 'proje' mantığı süreklilik konusunda engel oluşturmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, kimi durumlarda uygulamalara çözüm getirirken, bazen de beraberlerinde yeni sorunlar getirebilmektedir. STK-kamu kurumu işbirliğinin altyapısı güçlendirilmeli ve birlikte çalışmanın temel ilkeleri belirlenmelidir.

Sosyal hizmet ve sosyal yardım alanındaki profesyonellerin yani meslek elemanlarının sayısının az olduğu, meslek elemanı açığını kapatmak amacıyla kalifiye olmayan eleman çalıştırılmasına ilişkin söylemler dikkat çekicidir. Sosyal hizmet ve sosyal yardım sisteminde meslek elemanları tarafından ayrıntılı bir biçimde hazırlanması gereken ve sosyal hizmet müdahalesinin ön koşulu sayılan sosyal inceleme raporunun hazırlanmasında meslek dışı kişilerin görevlendirilmesinin sonuçları, kısa ve orta vadede ortaya çıkacaktır. Profesyonellerin sayısının yetersiz olmasının yanı sıra, profesyonellerin gerekliliği konusunda politika yapıcılarının ve yöneticilerin söylemleri, meslek elemanlarını olumsuz etkilemektedir. Sosyal yardım ve sosyal hizmet alanında ihtiyaç duyulan meslek elemanı sayısı bilinmemektedir. Farklı meslek grupları, sosyal çalışmacı unvanıyla kurumlarda çalışabilmektedir. Çalışanların mesleki doyumları çok çeşitli nedenlerden dolayı düşüktür. Yöneticilerin formasyonları ile görev ve sorumlulukları arasında tutarsızlık bulunmaktadır. Çalışanlara yönelik hizmet içi eğitim çalışmaları ise yetersizdir.

Uygulama konusunda sosyal hizmet ve sosyal yardım hizmetlerinin herkese ulaşamaması önemli bir sorundur. Hiçbir ihtiyacı karşılanamayan, yoksulluk sınırının altında olan çocuklar bulunmaktadır. Çocuklara yönelik hizmetler, gereksinimlere yönelik değildir ve dağınıktır. Uygulamanın güçlendirilmesi konusunda öncelikler, "yoksulluk ve açlık sınırında yaşayan ailelerin çocukları, parçalanmış aileler, sokakta yaşayan çocuklar, mülteci ve çalışan çocuklar gibi" tespit edilmelidir. Uygulamada ebeveyn bakımından yoksun çocukların bakım standartlarının oluşturulmaması bir başka sorundur.

SOSYAL HİZMET - SOSYAL YARDIM SİSTEMİNİN GÜÇLENDİRİLMESİNE DAİR ÖNERİLER

Türkiye'de çocukla ilgili oluşturulacak sosyal hizmet ve sosyal yardım politikasının ana çıkış noktasında, çocuk haklarının yaşama geçirilmesinden, geliştirilmesinden ve güçlendirilmesinden birinci derecede kamunun sorumlu olduğu tanımlanmalıdır. Bu doğrultuda çocuğa yaklaşım, hak temelli ve dolayısıyla 'çocuk odaklı', ayrıca koruyucu, önleyici ve birleştirici olmalı; bunun ÇHS'nin bir gereği olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla, çocuğun koruma politikalarının doğum öncesi dönemden başlatılarak, tüm çocukları içerecek biçimde düzenlenmesi gerekmektedir.

Gündem Çocuk: Türkiye Çocuk Politikası 2008 (Basım aşamasında)

Hakların evrensel olduğu ve birbirinden ayrılmadığı ilkesinden hareketle, Türkiye'nin ÇHS'de çekince koyduğu maddelerin, çocukların haklarına erişimleri önünde bir engel oluşturduğu göz önünde tutulmalı; haklara erişimin sağlanmasına ilişkin gerekli çalışmalar başlatılmalıdır.

Türkiye'de sosyal yardım sistemi, ciddi sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Öncelikle sosyal devlet olmanın bir gereği olarak, sosyal yardımların yurttaşlar için bir hak, devlet için de bir kamu görevi olarak algılanması gerekmektedir. Bu anlayış temelinde, sosyal yardımlar alanında var olan yasal düzenlemelerin gözden geçirilerek, tek bir düzenleme içinde toplanması önerilmektedir. Sosyal yardımların dayandığı temel kavramlardan birisi olan "muhtaçlığı", sosyal koruma ve bireyi güçlendirme amacı ve anlayışına uygun olarak, standart bir tanıma kavuşturulması, mevzuatımızda var olan birbirinden farklı ve çelişik tanımların kaldırılması gerekir.

Her çocuğun sosyal hizmetler ve sosyal yardımlardan yararlanma hakkı olduğu esas alınmalıdır. Sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin temel bir insan hakkı olduğu varsayımı ışığında, sistemin hak temelli bir şekilde yapılandırılması sağlanmalıdır. Gerek hizmet, gerekse yardımlar geleneksel yardım veya sadaka şeklinde değil, insan onuruna yakışır bir biçimde yapılmalıdır.

Sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar koruyucu ve önleyici hizmetler olarak; sadece kriz sonrası değil kriz öncesinde ve önleyici olarak; ayrıca sorunlar çözülemeyecek hale gelmeden önce ve etkin bir biçimde sunulmalıdır.

Çocukla ilgili sorunların 'görünür' veya 'çözülemez' olmadan ele alınması yaklaşımından vazgeçilmelidir. Risk potansiyeli en yüksek ve en savunmasız olan çocuğu savunmak önceliklerimiz arasında olmalıdır. Bu konuda mevcut sorunları ele almalı, yerinde tespit etmeli ve çözüm üretecek yaklaşım içinde bulunulmalıdır.

Çocuk politikasının temelinde, çocukların olabildiğince kendi ebeveynleri yanında bakılıp korunması yer almalıdır. Bu anlayış doğrultusunda ailelerin, çocuklarına uygun bakım ve yetiştirme olanakları sunabilmeleri için her türlü yoldan desteklenmeleri gerekir. Yoksulluk ve işsizlikle mücadele, göç, kentleşme ve kente uyum sürecinde ailelerin desteklenmesi, aile parçalanmaları nedeniyle çocukların anne ve babadan uzaklaşmasının engellenmesi, eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik ve benzeri kamu hizmetlerine ailelerin etkin erişimini kolaylaştıracak desteklerin sunulması ve daha pek çok aileyi destekleyici hizmetler bu anlayışın içinde yer almalıdır. Çocuğun korunması, bakımı ve yetiştirilmesi ile ilgili olarak aile üyelerinin ve genel olarak tüm toplumun bilinçlendirilmesi ve duyarlı hale getirilmesi de bu anlayışın bir parçasıdır.

Tüm çabalara karşın, çocuğun ailesi içinde bakılıp korunması olanaklı olmadığında ya da bunun çocuğun yüksek yararına uygun olmadığı anlaşıldığında, devletin alternatif bakım hizmetlerini devreye sokması gereklidir. Alternatif bakımın temel amacının çocukları ailesi yanına döndürmek olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Alternatif bakım içerisinde de ilk akla gelecek uygulama, alternatif aile yanında bakım olmalıdır. Alternatif aile bakımı, koruyucu aile ve evlat edindirme uygulamalarını içermektedir. Türkiye'de enformel aile temelli bakım çok yaygın olmasına karşılık, profesyonel koruyucu aile uygulaması yeterince geliştirilememiştir. Enformel aile bakımı altındaki tüm çocukların tespit edilerek kayıt altına alınması ve bu aile ve çocukların gereksinim duydukları desteği zaman geçirilmeden almaları önemlidir. Öte yandan, yeni Medeni Kanun çerçevesinde evlat edinme uygulamasının ön şartı niteliğinde olan en az bir yıl süreyle bakım konusunun da standardize edilmesi ve gerekli desteklerin sağlanması önemlidir.

Kuruluş bakımı, en son tercih edilmesi gereken bir bakım türüdür. Ancak, bu bakım türünden tümüyle vazgeçilmesi de olanaklı değildir. Burada, asıl önemli olan çocukların kuruluş bakımında kaldıkları sürenin olanaklı olduğunca kısa tutulması ve çocuğun en kısa zamanda aile yanındaki bakıma yönlendirilmesidir.

**Gündem Çocuk: Türkiye Çocuk Politikası
2008 (Basım aşamasında)**

Sosyal hizmetler ve sosyal yardımların tüm ihtiyaç gruplarını kapsayıcı, bireyin kendi kendini güçlendirmesini sağlayacak bir yapı içerisinde sunulması gerekmektedir. Sosyal hizmet ve sosyal yardımların niteliği konusunda hizmetlerin yapılandırılmasında sadaka şeklinde değil, insan onuruna yakışır bir biçimde ve topluma yararlı olması ve sosyal güvenliği de içinde barındırması göz önünde bulundurulmalıdır. Hizmet sunulan kişiler çeşitli alternatif etkinliklerle topluma kazandırılmalıdır.

SHÇEK'in yeni düzenleme, değişme ve gelişmelere bağlı olarak günden güne artan görevlerini gereğince yerine getirebilmesi için güçlendirilmesi gerekmektedir.

Sosyal hizmet ve sosyal yardım alanında veri tabanı ve veri toplama sisteminin önemi; uygulamaya dönük verilerde eksiklikler olduğu kavranmalıdır. Çocuklarla ilgili istatistiğe dayalı bilgiler çocuk hakları ve özel hayatın gizliliği ilkelerine bağlı olarak toplanmalıdır. Böylece ulaşılamayan tüm çocuklara yönelik hizmet üretme konusunda bilgi açığı kapatılmalıdır.

Sosyal hizmetler ve sosyal yardımların uygulanması, izlenmesi ve denetlenmesi için yöntemlerin belirlenmesinden devlet sorumlu olmalıdır. Dolayısıyla, sosyal hizmetlerin özelleştirilmesi konusu, sosyal devlet ilkesi ve hak temelli bir yaklaşım içinde değerlendirilmelidir.

Düzenli bir izleme ve değerlendirme sistemi yapılandırılmalı, bu konuda sosyal hizmet ve sosyal yardım hizmetlerinin etkililiği üzerine göstergeler oluşturulmalıdır. İzleme sisteminde bölgesel verimlilik ve sosyal yardım/hizmet açısından yaşam kalitesi göstergeleri kullanılmalıdır.

Hizmetlerin sonuçlarının değerlendirilmesi ve yapılan değerlendirmelere göre yeni hizmetlerin oluşturulması gerekmektedir. Örneğin, uzun süre yatılı okullarda kalan çocukların psikolojik açıdan olumsuz etkilenme durumları, "evde bakım projesi" gibi projelerin bakım koşullarının yeterliliği, çocuklara yönelik sosyal hizmet ve sosyal yardım hizmetlerinin çocuk yararına kullanılıp kullanılmadığı, sistemin güçlendirilmesine yönelik olarak araştırılmalıdır.

Gelirin yeniden dağıtılması konusunda, sosyal yardımlar bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu aracın sistematığı kurulmalıdır.

Sosyal hizmetler ve sosyal yardımların 'amaçlarına ve işlevlerine uygun' bir biçimde yapılandırılması gerekmektedir. Sosyal yardımın bireyi güçlendirmeye odaklanarak, süreli olması gerektiği göz önünde tutularak, yoksulluğun bir meslek haline getirilmemesi konusunda önlemler alınmalıdır. Yardım yapılan bireye veya aileye krizi atlatana kadar yardımcı olunarak, onu güçlendirecek ve toplumla bütünleştirecek çalışmalar yapılmalıdır.

Sosyal yardım sistemi, siyasi araç olarak kullanılmamalıdır. Bazı kurumlar tarafından yürütülen sosyal yardım uygulamalarında etik olmayan durumlar söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet ve sosyal yardım uygulamaları etik ilkelere bağlanmalıdır. Etik ilkelerle sosyal devlet anlayışı güvence altına alınmalı, kaynaklar bütün olarak erişilebilir hale getirilmeli, gelirin yeniden dağıtımı sağlanmalıdır.

Sosyal hizmet ve sosyal yardım politikasının, demokratik ve katılımcı bir modelle fırsat eşitliği ele alınarak yeniden tartışılması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Örgütlenmenin gözden geçirilmesini kimler veya hangi kurumlar tarafından nasıl yapılacağı belirlenmeli, sürecin şeffaf ve katılımcı olması sağlanmalıdır. Dolayısıyla, politika geliştirmek üzere düzenli olarak çalışan bir sosyal hizmet kurulu oluşturulmalıdır.

Çocukların katılım hakkıyla ilgili olarak etkili yeni modeller geliştirilerek, çocukların kendilerini ilgilendiren sosyal hizmet ve sosyal yardım uygulamaları hakkında görüşlerini iletebilmeleri konusunda olanak sağlanmalıdır. Bu doğrultuda, çocukların örgütlenmesi ve karar mekanizmalarına katılmaları önündeki engeller kaldırılmalıdır. 18 yaşın altındaki çocukların istedikleri alanlarda bir dernek kurma ve derneğe katılma hakkına sahip olması konusunda düzenlemeler yapılmalıdır.

**Gündem Çocuk: Türkiye Çocuk Politikası
2008 (Basım aşamasında)**

Sosyal hizmetler ve sosyal yardım sistemi ile ilgili mevzuatın ÇHS başta olmak üzere, uluslararası belgeler doğrultusunda iyileştirilmesi, yeni bir kanunla düzenlenmesi ve kaynakların birleştirilmesi gerekmektedir. Sosyal hizmet ve sosyal yardım sistemindeki kurumların kaynakları önemli ölçüde arttırılmalıdır. Sosyal hizmet ve sosyal yardım sisteminde bulunan ve bulunması gereken kurumlar arasındaki işbirliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi için güven sorunu aşılanmalıdır. Yasaların etkin olarak uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi konusunda standartların ve yaptırımların düzenlenmesi gerekmektedir. Bütün hizmetlerde (personel, denetim, kaynak aktarımı, planlama, odak vb.) 'asgari standartlar' belirlenmelidir. Yasalar ve hizmet standartları kesin bir şekilde belirlenmeli ve denetlenmelidir. Örneğin, ebeveyn bakımından yoksun çocuklarla ilgili hizmetlere yönelik bir standart geliştirilmelidir.

Sosyal hizmet ve sosyal yardım sisteminde kamunun vesayetini yerel yönetimle işbirliği olarak tanımlamak, çalışmalarını özel kurumlara bırakmak konusu yani özelleştirme ve yerel yönetimlere devir konusundaki tartışmalar çok boyutlu ele alınmalıdır. Yerel yönetimlerin siyasi yapılar olduğu, süreklilik konusunda belirsizliklerin yaşandığı ve özelleştirme tartışmalarında da sosyal hizmetlerin devletin temel yükümlülükleri arasında yer aldığı göz ardı edilmemelidir. Yerel yönetimlerde, sosyal hizmet ve sosyal yardım sisteminde iş yapabilme kapasitesinin geliştirilmesi (örgütlenme, kaynak, donanım, program, hizmet içi eğitim vb) ve meslekle ilgisi olmayan kişiler tarafından yürütülmemesi sağlanmalıdır.

Güneydoğu'da yaşanan zorunlu göç olgusu, bireylerin uyum sorunları yaşamasına neden olmakta ve beraberinde önemli toplumsal sorunları gündeme getirmektedir. Kente uyumu sağlamaya yönelik çalışmalar planlanmalıdır.

Sosyal hizmet ve sosyal yardım alanında kavram kargaşası ve tanımsızlıkların giderilmesi, makro, mezo ve mikro düzeyde yeniden tanımlamaların yapılması gerekmektedir. Söz konusu kavram ve tanımların okullar, çocuk mahkemeleri başta olmak üzere diğer kurumların gündemine alınması sağlanmalıdır. Örneğin, eğitim alanında erişimin ve çocukların dahil edilmesinin sağlanması konusunda okul sosyal hizmetinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Toplumsal kaynakların etkin kullanımı konusunda araştırma ve planlama yapılmalıdır. Örneğin, yaz okulu, hafta sonu hayat okulu vb. gibi çalışmalarla okul binalarının etkin kullanılması mümkündür.

Sosyal hizmet ve sosyal yardım uygulamaları, sanat, kültür vb. alanlarda çocuklara yaşam seçenekleri sunulma ve geliştirme konularında geliştirilmelidir. Ders dışı ve serbest zamanları değerlendirme olanaklarının çocuklar için çoğaltılması ve ulaşılabilirliği önemlidir. Sanat ve kültür alanında çocuklara kent odaklı hizmetler verilmelidir. Güç koşullardaki çocukların önüne koyabileceğimiz yaşam seçeneklerinin geliştirilmesine öncelik verilmelidir.

Türkiye'de sosyal hizmet ve sosyal yardım alanındaki uygulamaların, ilgili tüm alanlarda güçlendirilmesinde önemli bir yeri olan profesyonelliğin güçlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, sosyal hizmet uzmanlarının sayısı arttırılmalıdır. Sosyal hizmetler ve sosyal yardım uygulamalarının profesyoneller tarafından yapılması sağlanmalıdır. Kurumlarda gönüllü çalışmaların planlanması ve gönüllülere yönelik eğitim çalışmalarının düzenlenmesi gerekmektedir.